

A hagyományos gazdálkodás fennmaradásának esélyei és a külső hatások következményei a 20. század végi és napjaink mexikói totonák paraszti gazdaságában

KÉZDI NAGY GÉZA

1985 óta volt lehetőségem kutatómunkát végezni Mexikóban, a Veracruz és Puebla állam területén élő totonák nép között. Az öt kutatóút és terepmunka (1985–1986, 1991, 1993–1994, 2001 és 2004) során létfenntartási feltételeiket, paraszti gazdaságuk működését, és annak fenntartásáért folytatott mindennapos küzdelmeiket is vizsgáltam. Elsősorban a veracruzai Necaxa-völgyben és a környező hegyvidéken lévő településeket tanulmányoztam, de összehasonlító vizsgálatokat végezve felkerestem több síkvidéki totonák falut is (Tajín, El Chote, Espinal, Plan de Hidalgo, Quiahuitlán, Zempoala stb.) a Mexikói-öböl mentén.

Napjainkban a Veracruz és Puebla államok területén élő totonák indiánok földművesek, elsősorban növénytermesztésből és állattartásból élnek. Paraszti gazdaságukban két igen meghatározó terményt találunk: míg a tengerparti síkvidéken inkább a vanília termesztésével foglalkoznak, addig a hegyvidéki totonások elsősorban a kávétermesztésre specializálódtak. A többi fontos gazdasági növényből – kukorica, bab, tök, chili paprika, cukornád, banán, narancs, mandarin, paradicsom, ananász, kakaó, gyapot, ají-bors stb. – csak annyit termesztenek, amennyi saját szükségleteikre elég, hiszen a fent említett két növényt szállítják nagyobb mennyiségben a központi piacokra és ezek áráért más, számukra fontos árucikkeket is meg tudnak vásárolni itt.

A spanyol hódítást követően, amikor az európaiak uralmuk alá vonták korábbi szövetségeseiket, a totonásokat is, kizárólag az alacsonyabb szintű paraszti földműves gazdaság maradt fenn. Az őslakosok elvesztették papi vezető rétegüket, világi, katonai, gazdasági irányítóikat, arisztokráciájukat. Nem kedvezett gazdasági fejlődésüknek a folyamatos spanyol gyarmati kizsákmányolás, a meszticizálódás és az egyre növekvő terheket jelentő rendszeres adózás az egyház és az állam javára. Ez a helyzet, döntően csak a mexikói forradalom (1910–1917) után változott pozitívan, az ejido rendszer létrejöttékor, amikor földhöz jutottak a totonások is és egyfajta faluközösségi szövetségbe, szervezetbe tömörültek.

Ebben az időszakban jellemző volt, de még napjainkban is több helyen megfigyelhető az irtásos-égetéses gazdálkodás. Mai adataink szerint, ha egy művelt táblát egy évig használnak, akkor utána négy évig pihentetik, akik pedig kétszer vetnek ugyanabba a táblába, azok hat-hét évig pihentetik ezután a földet. Azonban nemcsak a talaj kimerülése okozza e földterületek hosszabb rövidebb időre történő elhagyását, hanem egyes vad fűfajták inváziója fenyegeti oly mértékben a területet, hogy a totonások inkább a gaznak hagyják, mintsem, hogy szembeszálljanak vele (Wolf 1973: Kelly-Palerm 1952:113-114).

A mai totonák paraszti gazdaságot – elsősorban Coahuilán, Coyutla, Arenal, vagyis a Necaxa-folyó völgyében található települések környékén – terepmunka tapasztalataink, valamint Wolf felosztása alapján a paleotechnikai ökotípusokon belül a szektoros parlagoló rendszerekhez sorolhatjuk (Wolf 1973:343-345). Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy néhány kisebb település környékén még napjainkban is előfordul az irtásos-égetéses technológia is (Tulapilla, Coahuilán, Macedonia Alonso, Santana). Mindkét földművelési módszernél ásóbotot (chana) használnak az ültetésekhez, de nagyon elterjedt a kapa és a nélkülözhetetlennek tűnő bozótágó kés, a macheta rendszeres

használata is. Ellentétben más, fejlettebb mexikói területekkel, mint pl. Oscar Lewis által leírt Tepoztlánnal, itt nem jellemző az eke használata és a hidraulikus művelés (Lewis 1951).

Öntözésről itt nem beszélhetünk, de az éghajlat elég kedvező a növénytermesztésre. A völgyet és a környező hegyvidéket borító szubtrópusi vegetáció megfelelő mennyiségű esővizet vonz. Még az ún. száraz évszakban is elegendő csapadék hullik a területre. 1991-es terepmunkánk során január 5-től február 7-ig 34 napon keresztül jegyeztük föl naplóinkba az időjárást, és ezen időszak alatt 26 nap esett az eső. 1994-ben január 8-tól február 6-ig figyeltük meg itt Coyutla környékén az időjárást és ekkor 14 nap volt eső.

A vetésnél meghatározott számú szemet helyeznek el az ásóbottal vagy machetával kialakított lyukakba. Többől mindig 3 szemet, kukoricából és babból pedig 7–7 szemet. Megfigyelhettük, hogy a száraz évszakban február elején vetettek, és a kukoricaszemetek beáztatták előtte, amit azzal magyaráztak, hogy sokkal kevesebb a csapadék, mint a júliusi vetés idején. A chili paprikát legtöbbször a kukoricaföldeken termesztik, itt 3–5 szemet ültetnek el. A kukoricát egymástól kb. 1 méterre vetik, a babot fele ekkora távolságra. Itt egyfajta fekete babot termesztnek, mely kisebb szemű a nálunk ismertnél.

Több olyan település van a Necaxa-völgyben illetve a környező hegyvidéken, ahol kevés a megművelhető, termékeny föld, ezért még a legmeredekebb hegyoldalakat is megművelik, vagy erdős, bozotos területeket hódítanak el a természetől. Ezek a falvak: Coahuiltán, Tulapilla, Santana, Mecatlan, Yopala stb. kénytelenek a parlagon hagyott földek pihentetési idejét 2 évre is lecsökkentezni. Az itteni falvak totonák földműveseinek csak egy hektárnyi terület jut az ejidok földjéből.

Coahuiltánban és több hegyvidéki totonák faluban egy adoptált növény, a kávé lett a legfontosabb gazdasági növény. A kávé piacra szánták, és a többi növényből csak annyit termesztettek, amennyi saját szükségleteiket kielégítette (Tenkely 1988). Természetesen a totonák parasztok külső segítségére szorultak az általuk korábban nem ismert termék, a kávé termesztésének szakszerű és hatékony végrehajtásában. Az Institutó Mejicano del Café technikusai rendszeresen látogatták ott jártunkkor is a Necaxa-völgy környékének kávétermesztő falvait.

Állattartásukban a legfontosabb és legjellemzőbb a *pulyka* volt, mely őshonos amerikai állat és már a prekolumbián kultúrákban domesztikálták. Emellett több településen foglalkoztak *mébészettel* is. Az Európából a gyarmati korszakban idekerült háziállatok közül az itteni totonák falvakban elsősorban a *baromfit* találjuk meg. A gazdagabb családok sertést is tartanak. Mind a baromfiból, mind pedig a *sertésből* készült hústelekek szinte kizárólag a kiemelkedő ünnepeken, fontos napokon kerülnek az asztalokra. A szarvasmarhatartás a ritka kivételektől eltekintve szinte kizárólag a helyi mestricek kiváltsága. Ugyanezt állapíthatjuk meg a lóról, míg az *öszvérek* tartása már inkább előfordul a hegyvidék totonák lakossága körében, hiszen áruszállításaik a piacra és vissza a falvakba segítségükkel történik.

Eszközkészletüket tekintve megállapíthatjuk, hogy nem igazán különbözik más mexikói paraszti kultúrák tárgyi készletétől. A földműveléshez szükséges eszközeik is eléggé szerény készletet képeznek. Még napjainkban is használnak *ásóbotot* (chana) az ültetéshez. A *macheta*, a bozótvágó kés, általánosan használt eszköz a talaj előkészítésnél éppúgy, mint hétköznapi életük nélkülözhetetlen eszköze. A bozótvágó kés több is ennél, szinte társává vált az itt élő embereknek. Ez a kardszerű szerszám átvitt értelemben hozzáértő használójához, hiszen nemcsak a bozót irtására alkalmas, hanem a fa kivágására is jó, de láttam vele narancsot hámozni, füvet vágni, és önvédelemre is tökéletes. Borotvaélesen simán kettészelenek vele támadó kígyót, de a mexikói történelem során forradalmárok fegyvereként is megállta helyét. Több helyen elterjedt a *kapa* használata is, egyrészt a gyomnövények irtásánál, de a talaj fellazítására is alkalmazzák.

A termények feldolgozásánál szintén elég néhány eszköz alkalmazása. „Mindennapi kenyereük”, a kukoricalisztból készített *tortilla* előállításánál ma már piacokon beszerezhető *daráló* segítségével darálják le a korábban beáztatott, lemorzolt kukoricaszemeteket. Ezt követően kevés meszes

víz hozzáadásával egy homorú kőtablán, a *metatén* „gyúrják” a totonák asszonyok a masszát egy szintén kőből készült rúd (henger), a *mano* segítségével, majd kézzel lapogatják kerek palacsintaformára, és végül nyílt tűzhelyen, egy kerek agyaglapon (*comal*) kisütik és egy tökedénybe elhelyezve, és kendővel letakarva tárolják az étkezés megkezdéséig. A kávé betakarítását követően kézi darálógépet használnak a daráláshoz. Szárításnál kőből vagy cementből lapos szárítófelületeket alakítanak ki, és ide terítik ki a terményt száradásra, majd egy erre kialakított fa eszközzel forgatják át meghatározott időnként, hogy a napsütés minden oldalról érje a kávészemeket.

A főzőedények döntő többsége még mindig kerámiából készül. Napjainkban is nagy keletje van a Zacatlánból származó agyagedényeknek a központi piacokon, így Coyutlánban is sokan vásárolnak zacatláni kerámiaedényeket a környékbeli falvakból vásárolni ideérkezők közül. A tucatnyinál is több településről itt megforduló totonákok különféle méretű és űrmértékű edényeket vehetnek az egészen kicsi chililtartó tálkától a nagy tárolóedényekig. A gazdag kínálatú zacatláni kerámia mellett ma már gyári termékeket is vesznek egyre többen. Az elmúlt közel húsz év alatt rohamosan alakult át a háztartási eszközkészlet még a pueblai hegyvidék településein is. Az étkezéshez szükséges tányérok, evőeszközök, poharak és kiegészítő eszközök 90%-a már piacokról származó gyári tömegtermék, és csak nyomaiban maradtak fenn a házi készítésű, kézműves, hagyományos háziipari termékek. Még 1991-ben Arenal faluban Gyarmati János régész kollégámmal talákoztunk egy faze-kas asszonnyal, aki ellátta a települést kézzel formázott és nyílt tűzön kiegészített kerámiaedényeivel, de már akkor is ő az etnoarcheológiai kutatás ritka csodái közé tartozott.

A mai totonák társadalom első látásra meglehetősen egyszerűnek és sablonosnak tűnhet a külső szemlélő számára. Helyszíni terepmunkáink során lehetőségünk volt folyamatosan tanulmányozni paraszti társadalmukat és velük együtt élve, lakva több alkalommal és résztvevő megfigyeléssel számos olyan információ birtokába jutottunk, amely segítségével átfogóbb képet nyerhettünk e totonák falvak társadalmának összetételéről és mindennapi működéséről.

A falvak döntő többségében a spanyolul *comisario*-nak nevezett világi vezetővel kialakított közvetlen kapcsolat révén tanulmányozhattuk a falusi indián földközösségek, az *ejidok* életét. A comisario – totonákul *puxco* (főnök) – politikai és gazdasági vezető is egyben, aki az ejido gazdasági és kereskedelmi tevékenységét irányítja a családfelek tanácsának jóváhagyásával. Ő dönt belső vitás kérdésekben, és ő képviseli a közösség érdekeit a külvilág – a mexikói kormányzat képviselői, a kávétermesztést kézben tartó és a kávé felvásárló Instituto Mexicano del Café tisztviselői vagy a mesztic kereskedők felé. Tekintélye megfigyelhető és észlelhető volt a totonákok mindennapi életében. Vezetésével indultak a nagyobb ünnepekre a coyutlai templomhoz, az ünnepekhez kapcsolódó piaci napokon őt követték szintén Coyutlába a központi piacra és kikérték véleményét családi ügyekben is.

A legtöbb totonák településen kollektív döntéshozó testületként működik a családfelek tanácsa, mely (kiegészülve e tekintélyes vezetőikkel) határoz a közösség életét érintő dolgokról. Így történt ez 1985-ben is, amikor Coahuilán falu vezetésének arról kellett döntenie, hogy befogadnak-e bennünket és engedélyezik nekünk mindennapi életük, szokásaik, kultúrájuk tanulmányozását. Itt, ahol eddig szinte egyáltalán nem bukkant fel fehér ember még a környéken sem, ez részükről komoly döntést igényelt, és meghallgatásunk után még lakóhelyükről is határoztak, kijelölve, melyik totonák család házában szállhatunk meg.

Az 1985 óta folyamatosan végzett terepmunkáim során rendszeresen észlelhettem mind a hegyvidéki, mind pedig a síkságon élő totonákok és a velük szemben fellépő meszticiek érdekütközéseit. Ezekben a konfliktusokban sem a mexikói szövetségi állam, sem pedig a helyi kormányzás nem tanúsított különösebb megértést az őslakosok problémái iránt és vezérlelvként az egységes mexikói nemzet felemelkedését hangoztatva, döntően a terjeszkedő mesztic gazdák érdekeit képviselték különböző fórumokon, politikai állásfoglalásokban, sajtóban, televízióban és propagandában. Így alkalom volt megfigyelni és vizsgálni azokat a védekezési mechanizmusokat, túlélési technikákat és

stratégiákat, amelyeket a totonák közösségek hoztak létre kultúrájuk és a mexikói államon belüli elkülönülésük fenntartása érdekében.

Mint fentebb már szóltunk róla, a Necaxa-völgy mentén és a környező hegyvidéken egy adaptált növényt, a kávé termesztek, melyet piacra szállítanak. A többi gazdasági növényből: kukorica, bab, tök, chili paprika, mandarin, narancs vagy éppen a különféle banánfajtákból csak annyit termesztnek, amennyi saját szükségleteikre elegendő. A kávé itt korábban ismeretlen volt és az itteni parasztok nem értettek ennek termesztéséhez és kezdetől fogva külső irányítással dolgoztak. Az Instituto Mejicano del Café technikusai rendszeresen látogatják Coahuiltánt a többi környező hegyvidéki települést, hogy termesztési tanácsokkal lássák el a totonák parasztokat (Tenkely 1988:134).

Az 1994 januári események a kávétermesztés körüli anomáliákat is a figyelem középpontjába állították. Ekkor volt alkalmam tapasztalni, hogy mit jelent, illetve milyen hatással van a környező őslakos társadalmakra egy mexikói viszonylatban országos jelentőségű és a nemzetközi médiának köszönhetően világhírre szert tevő indián felkelés a kormányzattal szemben Chiapas állam maja nyelvű tzeltál és tzotzil indián népessége részéről. A rádióknak és a televízióknak köszönhetően rendkívül hamar értesült az ország lakosságának szinte minden tagja a felkelésről és a zapatista lázadók követeléseiről. Ennek hatása szinte azonnal jelentkezett a totonákok által lakott vidékeken is. Terepmunkánk egyik helyszínén, Coyutlánban, ahol központi piacon cserélik ki és árusítják termékeiket a környező hegyvidéki és folyóvölgyi totonák falvak termelői, a parókián összegyűlt indián vezetők ötpontos követelést fogalmaztak meg a mexikói kormányzat felé. Mindenekelőtt támogatásukról biztosították őslakos testvéreik harcát és követeléseiket, ugyanakkor azonnali békét, a hadsereg által folytatott vérengzések beszüntetését és emberséges rendezést akartak. Természetesen veszélyben látták saját népük helyzetét is mindezt Totonacapan területére is értették. Hangsúlyozták az igazi törvényesség szükségességét egész Mexikó indián lakosságára vonatkozóan. Követelték a mesztic mexikói bevándorlás haladéktalan megállítását a totonák területekre.

A fenti ötpontos felhívás mellett a totonákok egyre több helyen kezdték követelni a kávé felvásárlási árának garantálását és terményeik rendszeres és törvényekben garantált átvételét. Addigra ugyanis több településen került veszélybe megélhetésük és mentek tönkre kávétermesztő közösségek, akikről az előzetes ígéretek ellenére sem vették át az árut az Instituto Mejicano del Café erre meghatalmazott emberei, tisztségviselői vagy pedig igyekeztek minél lejjebb szorítani a felvásárlási árat a kényszerhelyzetben lévő totonákokkal szemben. Ez történt például a Puebla állam területén lévő Jopala totonák településen is, ahol ott-jártamkor több mint kétszáz paraszt tüntetett a központi felvásárlók kíméletlen döntései ellen. Ezek az események is gerjesztették az eddig látens módon meglévő mesztic – totonák ellentétet.

Az sem növelte a bizalmat totonák részről, hogy a mexikói kormányzat meghirdetett programjában önálló földtulajdonosként kívánt tárgyalni az indián népesség tagjaival külön – külön a földeladási, földvásárlási kérdésekről. Központi részről ezt úgy tüntették föl, hogy minden mexikói állampolgárnak joga van saját maga ügyeit képviselni önállóan, kvázi nincsen szükség olyan „zavaró” közvetítőkre, mint például az ejido főnök, a comisario, aki esetleg több száz indián érdekeit képviseli.

Az ejido a mexikói forradalom (1910) után ismét jogot nyert és elterjedt egyfajta indián földközösségi szövetkezés, mely a legtöbb jelenkori kormányzat útjában áll a mesztic betelepítést és a földeladásokat szorgalmazók érdekeinek képviseletkor.

Már 1980-ban egy Agrárfejlesztési Törvényt hozott az akkori kormányzat, azzal a céllal, hogy 1982-től élelmiszertermelésben önállóvá tegye az országot. Ezt támogatta a Sistema de Alimentación Mexicana (SAM), melynek feladata az ellátási rendszerek kidolgozása. Az indián szervezetek természetesen tiltakoztak, amikor ráébredtek a törvény következményeire. Mindkettő – a Legfelső Indián Tanács és a paraszt CNPA – elítélte és nyilatkozatban tiltakozott ellene, mivel az „bürokratikus és tekintélyelvű felügyeletet gyakorol a vidéki termelők felett, felgyorsítva a nagybirtokok fejlődését egy új törvény ürügyn”.

Ezt részben a Világbank segítségével finanszírozták, másrészt megkötött hitelszerződésekkel befolyásoltak új programokat, technikai támogatást adtak anyagfelhasználásokhoz, kereskedelmi, raktározási és szállítási könnyítéseket vezettek be azon önellátó farmerek részére, akiktől a „többlettermelést” és kockázatvállalást remélték az agráripár fejlesztésében. A 32-es cikkely szorgalmazta az „ejidók és közösségek egymással történő önkéntes szövetségét, a földbérlelőkkel, és a kisbirtokosokkal”. Ez a fogalom, a „kisbirtokosok”, természetesen egy kódolt értelmű megnevezés volt, mely az új nagybirtokosokat takarta, és a nagytőke érdekeinek szolgálatában fogalmazódott meg (Cockroft 1983:297).

Az új nagybirtokosok többsége állattenyésztéssel foglalkozott és terjeszkedni szándékozott az ejidók és más indián földek rovására. Ennek voltak persze korábbi hagyományai is, hiszen már a 16. század közepétől nagy területeket foglaltak el a Mexikói-öböl totonák területeiből, elsősorban marhatenyésztés céljából, és a század vége felé már olyan birtokokról is van adat, melyek állatállománya meghaladja a 100 ezres létszámot (Brand 1961; Morrisey 1951).

Ezzel szemben az igazi kisbirtokos szeretett volna tőkét biztosítani magának és termelőeszközökről gondoskodni, ugyanakkor az ejidók és kisbérlelők földet és munkát akartak. Valójában szó sem volt itt önkéntes társulásokról, és éles szembenállás alakult ki az ejidók és az indián közösségek, valamint a birtokosok és szervezeti főnökök között. Ez az új törvény arra volt jó, hogy lehetővé tegye a „haszontalan ejidók és más indián földek” kisajátítását, biztosítva egyúttal a „teleggönyvek sérthetlenségét” néhány „intenzíven használt” marhalegelő viszonylatában, melyek természetesen nagybirtokosok kezében voltak. Egységesítették a már korábban legalizált ejido bérjövendelmeket. Mindezek együttesen nyilvánvalóvá tették az állam és a nagytőke fokozott támadásait a kisbérlelőkkel és az önellátó földműves közösségekkel szemben és egyértelműen lelepleződött a parasztság – döntően az indián paraszti tömegek – ellehetlenítésére és bérmunkássá tételére való törekvés (Cockroft 1983:297-298).

Ezek után nem csoda, ha totonákok is, mint Mexikó több más indián őslakos népe, a hagyományokra hivatkozva továbbra is ragaszkodnak az ejido adta lehetőségekhez, mintegy kvázi-védekezési mechanizmushoz, gazdasági életük létfenntartási formájaként. Gazdasági önvédelmük része az is, hogy fokozni próbálják a termésátlagot és figyelemmel vannak a minőségi követelményekre is. Egy-egy totonák településen nem minden család tagja az ejidonak. Azok a falubeliek, akik nem megfelelően dolgoznak hosszabb időn keresztül, vagy alkoholista életmódjuk miatt nem képesek ellátni feladataikat, előbb-utóbb kiszorulnak az ejido védőszárnyai alól. Az ilyen döntéseket egy falu társadalma közösen hozza meg, de döntő szava van az ejido vezetőjének, a comisario-nak, és a családapák tanácsának. Ezenkívül a saját földtulajdonnal nem rendelkezők alkotják azt a bérmunkás (peón) réteget, akik főleg a kávétermesztésben és feldolgozásban vagy a síkvidéken a vaníliatermesztésben vállalnak munkát. Ezt megfigyelhettük terepmunkáink során több településen is, mint Coahuilán, Jopala, Filomeno Mata és más hegyvidéki totonák falvakban. Általában ezek az emberek voltak a település legszegényebb emberei is. (Tenkely 1988:124; Kézdi 1996:94).

A központosított törekvésekkel szemben folyamatos küzdelmet kell vívniuk a totonák közösségek vezetőinek, hiszen a municipiók – melyeknek irányítása alá kerülnek a kisebb, tisztán totonák lakosságú, önkormányzattal (kongregáció) nem rendelkező falvak – vegyes lakosságúak, és minden esetben mexikói mesztic vezetésűek. Természetesen rendőrség, rendőrőrs is itt található, melynek etnikai összetétele szintén nem a totonákoknak kedvez.

Az elmúlt száz év során több új mesztic település jött létre, beékelődve a totonák falvak közé például a Necaxa folyó völgyében is. Az általunk vizsgált települések közül például Coahuilán 350 évre visszamenőleg rendelkezik írásos adatokkal, melyek létét bizonyítják itt a pueblai hegyvidék szélén, de nyilvántartási adatai és a hatalom a sokkal később keletkezett és „rossz hírű”, meszticek lakta Progreso de Zaragoza birtokában vannak. Progreso de Zaragoza a völgybe települt, közvetlenül a hegyi totonák falu, Coahuilán alá, és rendkívül rossz viszony alakult ki közöttük, mivel Coyutlába,

a municipio-központba – ahol a heti piacokat is rendezik, a nagyobb ünnepekről már nem is szólva – csak Progreson keresztül vezet az út, de a békés totonákok ki vannak szolgáltatva még az innen induló rablótámadásoknak éppúgy, mint a földjeik megszerzésére irányuló törekvéseknek is (Lammel-Nemes 1988:13).

Ez a helyzet az utóbbi időben fokozatosan romlott, rendszeres visszatéréseim alkalmával folyamatosan tapasztalhattam az ellentétek kiéleződésének fokozódását és a meszticek előretörésének szinte minden formáját, beleértve a Coahuilánba megkezdett mesztic betelepülést is.

Önmeghatározásuk, kulturális definíciójuk során a „tiszta totonák” jelentése több helyen is az indiánságot, a természettel való együttélést, a „tonának szívet”, nyelvet és múltat jelenti (Ichon 1973:20; Kézdi 1996:89). Ez a „kollektív memória” a totonákok esetében a földművelés szempontjából is jelen van. Támaszkodnak prekolumbián hagyományaikra és az akkori tapasztalatokra is, melyeket az őket vezető indián elit tudása és emlékezete biztosít, figyelmeztetve régi törvényeikre is (Bataillon 1988:132). Kultúrájuk megőrzése és elkülönülésük a meszticektől napjainkban egyre nehezebb és egyre több erőfeszítést kíván meg tőlük. Az integrációs törekvések, a mexikói nemzetállam gondolatának monopóliuma, a mexikói nemzet „folyamatos születése” fokozatosan szorítja vissza az őslakos népeket – köztük a totonákokat is – és kényszeríti őket önvédelmi mechanizmusok kifejlesztésére, kulturális túlélésük érdekében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Arnold, Dean E., Neff, Hector és Bishop, Ronald L. (1991): *Compositional Analysis and „Sources” of Pottery: An Ethnoarchaeological Approach*. In *American Anthropologists*, 93.
- Basauri, Carlos (1940 [1990]): *La población indígena de México*. Tomo I–III., III.T. 537–584. México D.F.: Instituto Nacional Indigenista. 4-20.
- Basauri, Carlos (1982): *The Archaeology of Place*. In *Journal of Anthropological Archaeology*, 1 (1): 5-31.
- Bataillon, Claude (1988): *Notas sobre el idigenismo mexicano*. In Claude Bataillon ed. *Indianidad, etnocidio, indigenismo en America Latina*. Indigenista Interamericano, México D. F., 129-140.
- Brand, Donald D. (1961): *The early history of the range cattle industry in Northern Mexico*. *Agricultural History*, 35:132-136.
- Brosnahan, Tom, Noble, John, Keller, Nancy, Balla, Mark és Wayne, Scott (1992): *Mexico. A Travel Survival Kit*. Australia, Berkeley, USA: Lonely Planet.
- Brüggemann, Jürgen K. (szerk.) (1991): *Zempoala: El Estudio de Ciu-dad Prehispanica*. México D.F.: INAH.
- Cockcroft, James D. (1983): *Mexico. Class Formation, Capital Accumulation, and the State*. New York: Monthly Review Press.
- Contreras García, Irma (1985): *Bibliografía sobre la Castellanzación de los grupos indígenas de la República Mexicana I. (Siglos XVI. al XX.)*. México D.F.: UNAM.
- Díaz del Castillo, Bernal (1980): *Historia verdadera de la Conquista de la Nueva España*. ed. Porrúa, México D.F.
- Foster, George M. (1967): *Tzintzuntzan. Mexican Peasants in a Changing World*. New York–Oxford: Elsevir.
- García Payón, José (1949): *Zempoala: compendio de su estudio arqueológico*. *Archivo de la Dirección de Monumentos Prehispanicos*. México D.F.: INAH.
- Gatti, Luis María és Chenaut, Victoria (1987): *La costa totonaca: cuestiones regionales*, II. México D.F.: Centro de Investigaciones y Estudios Superiores en Antropología Social, Tlalpan.
- Harvey, H. R. – Kelly, Isabel (1969): *The Totonac*. In *Handbook of Middle American Indians*, 8., Austin, Texas USA, Part 2.: 638-681.
- Ichon, Alain (1973): *La religión de los totonacos de la sierra*. México D.F.: Instituto Nacional Indigenista.
- Kelly, Isabel (1952–1953): *The Modern Totonac*. In *Huastecos, totonacos y sus vecinos*, 2–3. Ignacio Bernal és Eusebio Dávalos Hurtado (szerk.), México D.F.: Sociedad Mexicana de Antropología. Tomo XIII: 175-186.
- Kelly, Isabel és Palerm, Angel (1952): *The Tajin Totonac*. Washington D. C.: Smithsonian Institution, Institute of Social Anthropology.
- Kézdi Nagy, Géza (1988a): *Contribución a la etnografía de las poblaciones totonacas del centro municipal de Coyutla con especial interés al poblado de Coahuilán*. In *Artes Populares*, 15. Luiz Boglár és Géza Kézdi Nagy (szerk.), Budapest: ELTE BTK, 18-63.

- Kézdi Nagy, Géza (1988b): Tuzapán: ¿antigua ciudad totonaca? In *Artes Populares*, 15. Luiz Boglár és Géza Kézdi Nagy (szerk.), Budapest: ELTE BTK, 145-162.
- Kézdi Nagy Géza (1993): Indigenismo és az etnikumok kapcsolata Mexikóban. In *Szimbiózis. Kulturális antropológiai híradó 2*. Budapest: ELTE, 38-43.
- Kézdi Nagy Géza (1996): Terepmunka tapasztalatok a totonákoknál. In *Néprajzi Értesítő*, LXXVIII: 89-100.
- Kézdi Nagy Géza (1998): A nyolcadik napon. Gyermeknevelés és hagyomány a mexikói totonákoknál. In *Magiszter. Pedagógusok életmód és iskolamagazinja*, 2 (10): 18-20.
- Kézdi Nagy Géza (1999): Túlélési technikák és stratégiák a mexikói totonák társadalomban és gazdaságban. In *Szimbiózis*, 8. *A Kulturális Antropológia Tanszék Évkönyve*, 47-51. Budapest: ELTE.
- Krickeberg, Walter (1933): *Los totonaca: contribución a la etnografía histórica de la América Central*. Traducción del alemán por Porfirio Aguirre (Secretaría de educación pública) México, Talleres gráficos del Museo nacional de arqueología, historia y etnografía, México D.F.: 241 p., 21. Plates.
- Morrissey, R. J. (1951): The northward expansion of cattle ranching in New Spain 1550-1600. *Agricultural History*, 25:115-121.
- Lammel Annamária (1988): Maktakajnas y promesa. In *Artes Populares*, 15. Luiz Boglár – Géza Kézdi Nagy (szerk.), 105-122. Budapest: ELTE BTK.
- Lammel Annamária – Nemes Csaba (1988) *Az istenanyák indiánjai*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Lammel, Annamária – Ruvalcaba Mercado, Jesús (1993): Huastecos y totonacos de hoy. In *El Mundo Huasteco y Totonaco*. María Teresa Franco és Gonzáles Salas (szerk.), México D. F.: INFERLAT, Editorial Jilguero, S. A. de C.V., 123-148.
- Lewis, Oscar (1951): *Life in a Mexican Village: Tepoztlán Restudied*. Urbana: University of Illinois Press.
- López Alonso, Sergio (1982): *Caxhuacan puebla. Las condiciones de vida en una comunidad totonaca*. México D.F.: INAH. Departamento de Antropología Física, 124. Colección Científica.
- Münch, Guido (1983): *Etnología del Istmo Veracruzano*. México D. F.: UNAM. Instituto de Investigaciones Antropológicas.
- Palacios Sanchez, Alejandra (1992): *Material Etnográfico del Grupo Lingüístico Totonaco. Catalogo de las Colecciones Etnográficas del Museo Nacional de Antropología*. México D.F.: INAH.
- Palerm, Angel (1952–1953): Etnografía Antigua Totonaca en el Oriente de México. In *Huastecos, totonacos y sus vecinos*, 2–3. Ignacio Bernal – Eusebio Davalos Hurtado (szerk.), México D.F.: Sociedad Mexicana de Antropología. Tomo XIII: 163-173.
- Ruvalcaba Mercado, Jesús coordinador (1997): *Nuevos aportes al conocimiento de la Huasteca*. México D.F.: Centro de Investigaciones y Estudios Superiores en Antropología Social.
- Ruvalcaba Mercado, Jesús és Pérez Zevallos, Juan Manuel (1996): *La Huasteca en los albores del tercer milenio*. México D.F.: Centro de Investigaciones y Estudios Superiores en Antropología Social, Hidalgo esq. Matamoros 14000 Tlalpan.
- Solanes, María del Carmen és Vela, Enrique (1993): Zonas arqueológicas. In *El Mundo Huasteco y Totonaco*. María Teresa Franco és Gonzáles Salas (szerk.), México D. F.: INFERLAT, Editorial Jilguero, S. A. de C.V., 149-166.
- Tenkely, István (1988): Agricultura en Coahuilán. In *Artes Populares*, 15. Luiz Boglár – Géza Kézdi Nagy (szerk.), Budapest: ELTE BTK, 123-144.
- Wolf, Eric R. (1973): Parasztok. In Service, E. R. – Sahlins, M. D. – Wolf, E. R. *Vadászok, törzsek, parasztok*. Budapest, Kossuth Kiadó, 317-448.